

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Яківчук А.О.

студентка;

Науковий керівник: Запорожцев Є.Г.

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний морський університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Говорячи про поведінку підлітків, що порушує норми права, науковці вживають поняття «делінквентна», «злочинна» та «протиправна» поведінка. Так, О. Кочемировська та А. Гришко, говорячи про антисоціальну (девіантну) поведінку неповнолітніх, видокремлюють такі її види:

- а) позитивна (наприклад, творча обдарованість);
- б) негативна: аморальна (вчинки суперечать нормам моралі), протиправна або делінквентна (вчинки суперечать нормам права, окрім кримінального), злочинна або кримінальна (дії людини переступають норми кримінального законодавства) [4, с. 13].

За Т. Герасимовим, протиправна поведінка – така поведінка, що суперечить ustalеним у конкретному суспільстві юридичним нормам і передбачає певну міру покарання – адміністративну або кримінальну відповідальність [2, с. 367]. Злочин – соціальне явище, що характеризується антисуспільною спрямованістю і спричиняє руйнацію створюваних людьми умов життєдіяльності [2, с. 371].

Дослідники, практики звертають увагу на специфіку делінквентної, злочинної поведінки підлітків. Так, К. Ігошев, здійснюючи соціально-психологічний аналіз особистості неповнолітніх правопорушників [3, с. 13–18], зазначає, що злочинність неповнолітніх є однією із самостійних сторін такого складного явища, як загальна злочинність. Ця відносна самостійність проявляється у:

- а) своєрідності деяких причин злочинності;
- б) специфічній характеристиці динаміки злочинності неповнолітніх;
- в) особливостях особистісного аспекту, що зумовлені, насамперед своєрідністю прояву і розвитку деяких вікових рис, а також специфікою взаємодії особистості, яка формується, з оточуючим середовищем [6].

За появи у кримінальних групах зброї істотних змін набуває групова психологія: зростає почуття впевненості групи, підвищується її агресивність, від демонстрації своєї сили і наявної зброї група відразу переходить до її практичного застосування, чим пояснюється підвищена небезпека озброєних підліткових кримінальних груп. У групових сексуальних злочинах мотивація статевої потреби відходить на другий план, особливого значення набуває віковий мотив самоствердження, демонстрації своїх чоловічих можливостей, психічне зараження, наслідування більш досвідчених у сексуальному плані членів групи. На психологію підліткової злочинності усе більший вплив виявляє підліткова проституція і заняття підлітків сутенерством. Значну частку серед неповнолітніх складають особи з психічними аномаліями, із затримкою психічного розвитку [5, с. 119–120].

Т. Вісковатова виділяє такі типи делінквентності і деморалізації неповнолітнього:

- послідовно-криміногенний тип (злочин випливає із звичного стилю життя, зумовлений його специфічними поглядами, установками, орієнтаціями; такі підлітки самі формують злочинний досвід, досвід спілкування із судово-слідчими органами);

- ситуативно-криміногенний тип (злочин значною мірою зумовлений несприятливою ситуацією; підлітки такого типу, як правило, не усвідомлюють ситуації злочину, не є її ініціаторами, а здійснюють під впливом групи чи у стані алкогольного сп'яніння);

- ситуативний тип (характеризується незначною вираженістю негативної поведінки, злочин здійснюється під вирішальним впливом ситуації, що виникла не з вини підлітка) [1, с. 39]. Аналіз специфіки делінквентної, злочинної поведінки підлітків, її типів свідчить про доцільність врахування тих вікових особливостей, що визначають стиль життя підлітка, піддатливість впливу групи чи ситуації.

Вікові особливості підлітків можуть стати основою подальшого формування особистості із соціально прийнятною поведінкою (правомірною) або ж неправомірною, описані вище завдання можуть бути вирішені теж як позитивно, так і негативно. Так, К. Ігошев, досліджуючи риси особистості неповнолітніх правопорушників, виокремлює такі з них:

- несформованість морального ідеалу, тобто основного і вищого мотиву суспільно корисної діяльності;

- подвійність моралі: одна – для суспільства, інша – для себе;

- індивідуалізм; непов'язаність якостей, що виражають активність особистості з усвідомлюваною метою, їх часте ототожнення із самою метою;

– мотиваційні особливості: бездумна рішучість скоїти протиправний акт (задум здійснити протиправне діяння виникає у неповнолітнього у результаті впливу на нього ситуації, що склалась);

– підвищена емоційність, загострена вразливість, невміння критично оцінити спонукальний мотив, що виник; прагнення будь-якою ціною продемонструвати перед товаришем свою сміливість, хоробрість, рішучість;

– непов'язаність уявлень неповнолітніх правопорушників з такими важливими вольовими якостями, як дисциплінованість, культура поведінки, ввічливість, скромність;

– несформовані погляди на особисті та суспільні цілі;

– внутрішні суперечливі мотиви;

– готовність одночасно до суспільно шкідливих і суспільно корисних вчинків;

– особливості інтересів як мотивів діяльності неповнолітніх правопорушників: нестійкість і розкиданість інтересів (як наслідок неглибокого усвідомлення життєвої значущості об'єкта, на який спрямований інтерес) – набуває форми захоплень, що періодично змінюються;

– суперечливість інтересів – і суспільно прийнятні інтереси (спорт, кіно, художня література), і антисуспільні;

– викривленість матеріального інтересу; висока активність будь-яких інтересів – прагнення якомога швидше задовольнити їх. У будь-якому занятті неповнолітнього, як правило, виражається його найбільш стійкий інтерес;

– нерозвинута самокритичність у неповнолітніх правопорушників «доповнюється» не сформованістю правильної оцінки якостей та поведінки оточуючих їх людей.

– негативні вольові якості: несамостійність, нерішучість, нестриманість, впертість [3].

Отже, таким чином можна зробити висновок, що специфіка злочинної, делінквентної поведінки підлітків значною мірою зумовлена їх віковими особливостями, що можуть також стати основою для розвитку правомірної поведінки. Це наводить нас на думку про те, що існує певний набір чи поєднання внутрішніх психологічних характеристик особистості, які здатні спрямовувати її поведінку у соціально прийнятне русло і протистояти її криміналізації.

Список використаних джерел:

1. Висковатова Т.П. Психологические особенности подростков с отклонениями в психическом развитии: учеб.-метод. пособие по юридической психологии / Татьяна Павловна Висковатова. – О.: ПНЦ АПН Украины, 2003. – 59 с.

2. Герасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія / Тарас Зеновійович Герасимів. – Л.: ЛДУВС, 2012. – 419 с.

3. Игошев К.Е. Опыт социально-психологического анализа личности несовершеннолетних правонарушителей / Константин Еремеевич Игошев. – М.: Наука, 1967. – 79 с.

4. Кочемировська О.О. Ювенальна юридична психологія: навч. посіб. / О.О. Кочемировська, А. А. Гришко. – Х.: ХАІ, 2010. – Ч. 1: Дитина в конфлікті із законом. – 2010. – 36 с.

5. Энциклопедия юридической психологии / [общ. ред. А.М. Столяренко]. – М.: Закон и право: ЮНИТИ, 2003. – 607 с.

6. Кримінальний кодекс України – 2001. Із змінами.